

Transformace a sloučení systému péče o ohrožené děti

I. Úvod

Ochrana dětí v České republice nedosahuje úrovně odpovídající úrovni vyspělých evropských států, a to zejména s přihlédnutím k vysokému počtu dětí v ústavní péči a nedostatečné nabídce alternativních forem práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou. **Za výchozí nedostatek je přitom považována roztržštěnost agendy péče o ohrožené děti, a to na úrovni vertikální i horizontální.** Doposud nebyla dostatečně vymezena ani role jednoho koordinujícího orgánu odpovědného za propojování rezortních aktivit.

V programovém prohlášení vlády je stanoveno jako jeden z cílů provedení transformace systému péče o ohrožené děti. V této souvislosti byla jako první krok zpracována **Analýza institucionálního zajištění péče o ohrožené děti.** Protože je třeba postupovat zásadně v součinnosti se všemi zainteresovanými rezorty, bude jako výchozí krok sestavena **mezirezortní koordinační skupina**, v níž budou zastoupeny všechny rezorty. Mimoto bude sestaven expertní panel nezávislých odborníků, který bude sloužit jako poradní orgán koordinační skupiny.

MPSV spolupracuje od konce roku 2007 na řešení konkrétních průřezových otázek péče o děti s MŠMT, tato spolupráce je konstruktivní a výstupy této pracovní skupiny budou sloužit jako podklad pro činnost mezirezortní koordinační skupiny.

II. Specifikace základních problémů

Za předpokladu, že základním nedostatkem systému péče o ohrožené děti zůstává jeho roztržštěnost, je možné definovat konkrétní projevy této roztržštěnosti následovně:

- Odlišná **rezortní filozofie** a přístup k práci s ohroženými dětmi - nebyl doposud vytvořen jednotný základ společný pro všechny zodpovědné rezorty (agenda péče o ohrožené děti spadá pod 5 rezortů - Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti)
- Vlastní **legislativní úprava** - neexistuje jediná společná legislativní norma, která by obsahovala zákonný rámec péče o ohrožené děti (například zákon o sociálně-právní ochraně dětí spadá pod MPSV, zákon o rodině spadá pod MS, zákon o ústavně a ochranné výchově pod MŠMT).
- Odlišné **principy péče o děti** - aktivity všech rezortů se odvíjejí od vlastních dílčích principů určujících priority pro danou oblast. Z hlediska sociálně-právní ochrany dětí se jedná o preferenci udržení integrity vlastní

rodiny dítěte a udržitelnosti bezpečného života dítěte v rodině. Dalším rozměrem je náhradní rodinná péče, kdy se základním principem stává zajištění rodinného prostředí dítěte, ale navázání kvalitního vztahu s dítětem se v praxi často dostává do konfliktu s podporou a rozvojem vztahu dítěte k vlastním (biologickým) rodičům. V rámci ústavní péče je základním principem zajištění kvalitního výchovného prostředí pro děti, kdy aktivity směřující k podpoře kontaktu s rodinou mohou být v přímém rozporu se systematickou prací s dítětem v ústavu. Rezortismus, v tomto případě neznepríjemňuje pouze práci, ale ohrožuje vlastní vývoj dítěte ve všech složkách.

- Odlišná kritéria pro **personální zajištění** – v rámci jednotlivých rezortů se jedná o různé požadavky na personální zajištění péče o děti, ať už z hlediska kvality nebo kvantity. Počty pracovníků v ústavní péči se postupně zvyšují, v souladu s principem vytváření rodinného prostředí. Na druhé straně, počty terénních pracovníků působících v oblasti preventivní práce s rodinou se dlouhodobě nezvyšují, a to navzdory narůstajícímu počtu klientů.
- Odlišné požadavky na **vzdělávání pracovníků** – požadavky na vzdělávání pracovníků jednotlivých rezortů se postupně zvyšují v souladu s požadavkem profesionalizace péče o děti. Na druhé straně, nadále chybí jednotný systém průřezového minimálního vzdělávání, které by měli absolvovat všichni odborníci podílející se na péči o ohrožené děti. Odborné kompetence pracovníků se tak pohybují v oblasti zdravotní, pedagogické a sociální a je pouze vlastní volbou pracovníků, jakým způsobem si doplní komplexní kvalifikaci.
- Nesoulad **metodických materiálů** jednotlivých rezortů – neexistuje sjednocující metodický materiál závazný pro všechny pracovníky podílející se na péči o konkrétní ohrožené dítě a jeho rodinu.
- Rozdílné **finanční zajištění** aktivit jednotlivých rezortů – podíl finančních prostředků plynoucích ze státního rozpočtu do jednotlivých oblastí péče o děti je nerovnoměrný. V přepočtu na dítě je ve srovnání s ostatními aktivitami v oblasti péče o děti nejnákladnější financování ústavní péče, zejména z hlediska financování provozu velkých ústavních zařízení (školského i zdravotního rezortu) a z hlediska jeho personálního zajištění. Podstatně menší podíl financí je směřován na fungování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dalších alternativ ústavní péče. Náhradní rodinná péče je finančně téměř podhodnocena, přičemž k určitému rozvoji dochází částečně pouze ve výši odměny pěstouna. Nestátní organizace poskytující pomoc a podporu náhradním rodinám systematicky financovány nejsou. Zcela nezajištěna je potom terénní práce s rodinou v podobě prevence selhání rodiny a doprovázení ohrožené rodiny.
- Naprostá **absence koordinace aktivit** jednotlivých rezortů – jednotlivé rezorty své aktivity nadále prohlubují a zdokonalují za účelem naplnění potřeb dětí v co nejvyšší možné míře. Tyto aktivity ale nejsou nijak koordinovány a kromě běžných mechanismů legislativního procesu (mezirezortní připomínkové řízení) není nijak zajištěna.

III. Rámcové kroky k řešení současného stavu

1. Vytvoření **mezirezortní koordinační skupiny** složené ze zástupců všech odpovědných rezortů, která bude ze své činnosti odpovědná ministři práce a sociálních věcí.
2. Vytvoření **akčních pracovních skupin** za účasti zástupců všech rezortů, tyto skupiny budou zaměřeny na řešení jednotlivých dílčích úkolů a budou koordinovány mezirezortní koordinační skupinou.
3. Zpracování **Návrhu opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti**, který bude předložen v termínu do 31. 12. 2008 vládě ke schválení, na základě tohoto návrhu bude vypracován věcný záměr **zákona ke sjednocení a transformaci systému péče o ohrožené děti** a následně bude vypracováno paragrafové znění.

IV. Konkrétní výstupy

Konkrétními výstupy budou především:

- **Definice společné filozofie, priorit, metodik, jednotné úrovně personálního zajištění a požadavku na vzdělání pracovníků.**
- **Postupná transformace a sladování legislativy.**
- **Definice společných standardů** péče o ohrožené děti, včetně standardů kvality.
- **Zapojení a revize odborníků a odborných zdrojů** ve formě studií, výzkumů a příkladů dobré praxe.
- **Nastavení systému sebehodnocení a zpětné vazby** (studie proveditelnosti).
- **Zajištění realizace navrhovaných opatření** – odborná a politická garance aplikovatelnosti navržených změn; priority péče o ohrožené děti je zásadně třeba implementovat do veškerých aktivit všech rezortů.
- **Zajištění rozšíření přijímaných změn do povědomí** široké veřejnosti, odborníků a představitelů zákonodárné a výkonné moci.

V. Definice společných priorit

Výchozím krokem je **definice společných priorit** péče o ohrožené děti. Tyto priority musí být výsledkem mezirezortní dohody a musí jednoznačně vymezit:

- **Právo dítěte na život ve vlastní rodině** – jako východisko jednoznačně zohledňované v rámci veškerého rozhodování o dítěti (rozhodování na úrovni orgánu sociálně-právní ochrany dětí a na úrovni soudů, ale také dílčí rozhodování v rámci ústavní péče o děti, v rámci náhradní rodinné péče a následné péče o děti a mladé lidi).

- **Zpracování individuálního plánu dítěte – princip multidisciplinární týmové spolupráce.** V rámci rozhodování o dítěti a péče o něj není zajištěna kontinuita jednotlivých kroků, mimo jiné i z důvodu přechodu kompetencí jednotlivých rezortů. Individuální plán dítěte je vytvářen v rámci **případové konference** o dítěti a zahrnuje přehled aktivit všech zúčastněných subjektů, včetně časového rozvrhu těchto aktivit.
- **Právo dítěte na kontakt s rodiči** – v případě, kdy není možné zajistit stabilní a bezpečný život dítěte ve vlastní rodině, je nutné bezpodmínečně garantovat jeho právo na pravidelný kontakt s rodiči v důstojných podmínkách. Toto právo může být omezeno jen ze závažných důvodů (ohrožení bezpečí dítěte), přesto jsou v praxi naopak často vyhledávány spíše důvody, které kontaktu dítěte s rodiči brání. Zároveň je nutné v rámci mezirezortní spolupráce zajistit doprovázení dítěte i rodiny v situaci, kdy probíhá jejich vzájemný kontakt i v mezidobí.
- **Dočasnost umístění dítěte mimo rodinu** - základním kritériem umístění dítěte mimo rodinu musí být perspektiva zajištění další péče o dítě, s prioritou rychlého návratu dítěte do rodiny. V rámci individuálního plánu péče o dítě je nutné pracovat s variantou ukončení jeho pobytu mimo rodinu a perspektiv, které se dále nabízejí. Pokud je soudu předkládán návrh na přemístění dítěte z rodiny, měl by soud zároveň obdržet plán další péče o dítě s předběžným časovým určením jednotlivých opatření. Rozhodnutí o umístění dítěte mimo rodinu tak může být přímo časově vymezeno.
- Pro případy umístění dítěte mimo rodinu je třeba volit tu **variantu, která v co největší míře naplní aktuální potřeby dítěte**. Stávající alternativy mimorodinné péče o ohrožené děti nejsou dostatečné, systém zařízení péče o děti je nepružný a neprůchodný
- **Právo dítěte na život v rodinném prostředí** – dítě žijící mimo rodinu musí být v nejvyšší možné míře uchráněno od další traumatizace. Jeho potřeby musí být naplňovány v nejvyšší možné míře s ohledem na deklarovaný požadavek rodinného prostředí. Jak je uvedeno výše, neexistuje doposud jednotná definice rodinného prostředí, což se odráží zejména v kvalitě ústavní péče o děti.
- **Objektivizace vyhodnocení situace ohrožení dítěte** – za účelem zkvalitnění a objektivizace rozhodování o dítěti nedostačuje ve všech případech garance soudního rozhodování, přestože je na něj v řadě případů odkazováno jako na nenapadnutelné rozhodnutí. Pokud bude například nadále zachována existence rozhodování v rámci tzv. rychlých předběžných opatření, je třeba zajistit garanci objektivit takových rozhodnutí, například formou vymezení minimálního požadavku na obsah podkladů pro odůvodnění takového návrhu.
- **Důraz na sociální prevenci** – co nejrychlejší řešení problému za účasti všech zainteresovaných.
- **Zajištění názoru dítěte** – zajištění názoru dítěte na rozhodování o něm samotném je sice deklarováno zákonem, avšak v praxi je jeho realizace sporadická. Názor dítěte není brán v potaz například v situacích, kdy je dítě

považováno za manipulované jedním z rodičů. Dalším protiargumentem je domněnka, že názor dítěte může relevantně zjišťovat pouze odborník, například psycholog. Dítě ale své požadavky a potřeby deklaruje různým způsobem a zjištění při hovoru s dítětem například ve škole nebo se sociální pracovníci mohou poskytnout další náhled na celkovou situaci dítěte.

Jiří Sezemský
vedoucí oddělení styků s veřejností

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčnickém právu 1, 128 01 Praha 2
Jiří Sezemský, **vedoucí oddělení styků s veřejností**, tel.: 221 922 809
e-mail: jiri.sezemsky@mpsv.cz
www.mpsv.cz, <http://noviny.mpsv.cz>